

מִלְחָמַת הַשָּׁלָת הַתּוֹרָה

הרב יהושע האמאן אספי (מרוקו)

לענין קביעת הגיל לנבחרים למוסדות צבוריים

(הערות למאמר הרב י. פילץ התוה"מ קובץ ב').

א. הנבחרים להנהלת מוסדות צבוריים הם עומדים על העדה בתור דינים ובתור אפוטרופסים. כי מצד א' כל פעולות הצדקה וענייני צבור הם בכלל דין (י"ד סי' רנ"ר ס"ג). וכשם שעל הדיין החובה להכריע ולחתוך ההלכה לפי רוחב דעתו עפ"י התורה והמסורה, כן חובה מוטלת על הנבחר למוסדות הנ"ל לדון ולשקול ולהכריע ולחתוך דבר היותר נאות לצבור וליחיד לפי דעתו, עפ"י סדר ומשטר המקובל במוסדות אלה. ומאידך, כשם שהאפוטרופוס העומד במקום היתומים חובתו להפך בזכות היתומים (ח"מ סי' ר"צ), כן הנבחרים להנהלת מוסדות הצבור חובתם לשום עין פקוחה על כל ענייני הצבור כי הם עיני העדה ואפוטרופסי הצבור.

ב. וע"כ שורת הדין נותנת שחומר הגיל שקבעו רז"ל לדיין ולאפוטרופוס יוקבע ג"כ לנבחרים למוסדות אלה. והנה בנוגע לדיינות כתב הטור (ח"מ סי' ז') שתי דעות. לדעה א' אינו ראוי לדון עד שיהא בן י"ח, ודעה שני' שכמותה מוכח מהירוש' שמ"ג שנה ואילך ראוי לדון ואפי' לא הביא ב' שערות אם הוא מפולפל ובקי בחדרי תורה. וכן הבי' שתי הדעות. ואנן נקטינן להלכה כ"א השני כידוע בכללי ההוראה. וא"כ מבן י"ג ואילך ראוי לדון. רק בתנאי מפורש שהוא מפולפל ובקי בחדרי תורה וכמשכ"ל.

ג. והגם שהדיין חובתו להיות כלולים בו ז' דברים ואחד מהם היא החכמה (ח"מ סי' ז', סעיף י"א) כי מטבע הדברים שיהא יודע תורת המשפט בכדי לדעת להכריע בדברי הריב, אבל עכ"ז אין צריך להיות חריף ומפולפל ובקי בחדרי תורה, רק שיהא חכם ומלומד בתורת המשפט. לא כן במי שלא הגיע עדיין לגיל י"ח התנה הירוש' תנאי מוחלט שיהא מפולפל ובקי בחד"ת, שרק אז הרי זה מוכיח שדעתו נתבגרה לגמרי והרי הוא כבן י"ח.

ואי אפשר לומר שמ"ש הירוש' אם הוא מפולפל וכו' אינו תנאי פרטי לגיל י"ג, אלא הוא מהתנאי הכללי, של דיינותו שא"כ לא היו לו להזכירו כאן, ועוד שא"כ לא הי' נוקט לשון זה של מפולפל ובקי בחד"ת אלא היה מזכיר בתנאי שהוא ראוי לדון, או שהוא חכם בחכמת התורה. ויוצא שלפי האמור למעלה בנוגע לנבחרים מבחינת כח הדיינות הניתן להם ראוי לקבע גיל י"ח. שאין לבדק כל אחד לפי כח הצטיינותו בחכמה ובינה לנהל את העניינים הצבוריים, ומן הראוי לקבע גיל אחד שאינו מצריך תנאים מיוחדים.

אכן מכיון שיש בהם גם בחינת אפוטרופסים, מן הראוי לקבע את הגיל של עשרים שנים שלמות כמש"כ חריב"ש (סי' נ"ב) שאין בי"ד ממנים אפוטרופוס

פחות מגיל כ'. ואם הרב אמרה באפוטרופוס ליחיד מכשיכ וק' באפוטרופסקי צבור.
זכמו כן מוצאים אנו שאינו רשאי למכור קרקעות שבאו לו בירושה לפני שמלאו
לו כ' שנים (ח"מ סי' רצ"ח).

כן נראה פשוטם של דברים.

ד. אכן בקובץ ב' מ"התורה והמדינה" דן בשאלה הרב י. פילץ שליט"א והביא
מש"כ בזה מרן הרב עזיאל שליט"א בספרו "משפט עזיאל" ושר"ט בדבריו. והנני
בא בזה לדון בדבריו ולהעיר מה שנלע"ד.

וז"ל: שוב ראיתי שכבר דן בשאלה זו בספר משפטי עזיאל. הוא רוצה
להסיק שמכיון שחק הבחירות אינו יכול להבחין בין שידוע לפלפל וכר' ממילא
בניד"ד אין להתחשב בדעה השני' כלל. אך לענ"ד עדיין יש לדון כי המעיין
בדברי הטור יראה שלא הטיל תנאי זה של מפולפל ובקי אלא במי שלא הביא ב'
שערות שכן כתב שם "אבל בירוש' מוכח דמן י"ג שנה ראוי לדון אפי' לא הביא
ב' שערות אם מפולפל ובקי וכר'. משמע שתנאי "אם" עולה על סוף דבריו כש לא
הביא ב' שערות אבל להביא ב' שערות אין צורך לתנאי זה כלל וכר'. עכ"ל.

ולענ"ד נראה שאין השגה זו צודקת, והרב הראשי וראש"צ דבר ה' אמת
בפיהו, הן מטעם שפשטות דברי הטור מהירוש' אינם חלים על חילוק זה, והן מטעם
שכל מה שאנו יכולים לקרב הדעות עלינו לקרבם ולא להרבות את המחלוקת שבין
שני הלשונות ללא יסוד. וכן המעיין בסמ"ע שם יראה שג"כ נוקט בדברינו.

ה. כתב שם בא"ד: וביותר תמוהים דברי המשפטי עזיאל שכתב שגם
לדעה הראשונה שצריך הדין להיות בן י"ח הוא בתנאי שהוא חכם ומלומד עי"ש.
ואני תמה שא"כ למה לא נתפרש הגיל למעלה. שאז הוא כשר גם בלי תנאי זה.
וכר'. א"ו לדעה זו משהגיע לשנים הרי הוא כשר ללא כל תנאי נוסף. ומה
שהזכירו הפוסקים בלשונם "שיהא מלומד" אין זה אלא התנאי הכללי הנצרך
בכל דין וכר' עכ"ל.

ואחר המחילה אין זו תפיסה כי פשוט וברור שגם הרב משפטי עזיאל'
בהזכירו התנאי של "חכם ומלומד" לא כיוון לתנאים מיוחדים אלא לתנאי
הכללי הנצרך בכל דין וכנ"ל. וזה מוכרח בדבריו: א', כי בתנאי מיוחד גקט
הלשון "בקי בחד"ת ומצויין בחכמה. לא כן כאן שנקט לשון "חכם ומלומד" שהוא
כפי שהזכירו הפוסקים בלשונם לענין כל דין שיהא מלומד וכמשכ"ל; ב', שבדעה
השנית שנקט התנאי של בקי בחד"ת וכר' ציין לטור חו"מ, לא כן בדעה הראשונה
לא ציין כלום ולא אמרה אלא מסברא וכמו שהסביר שם שטבע הדברים מחייב.
שיהא יודע תורת המשפטים וכר'.

ו. עוד כתב שם בא"ד וז"ל: עוד דן שם ללמד ממ"ש שאין הבן רשאי
למכור בנכסי אביו עד בן עשרים. ונראה שגם משם אין ראיה, כי שני טעמים:
נאמרו שם: א', משום שדעתו נוטה אחר הכסף; ב', משום שאין דעתו מיושבת
כל צרכה. אולם המעיין בסמ"ע יראה שנוקט טעם ראשון עיקר שכ"כ שנכסי:
עיהא עצמו קנאם רשאי למכור, שהרי ראינו שאין דעתו נמשכת אחר הכסף,
כיון שבעצמו קנה הנכסים. א"כ לפ"ז אינו שייך לנידון שלנו. עכ"ל.

ואחר המחילה גם בזה לא הטיב לראות כי שני הטעמים הללו שניהם
אחד, שהרי גם מה שדעתו נוטה להתפתות אצל כסף הוא ג"כ מטעם שאין דעתו

מיושבת כל צרכה וא"כ הכל אחד הוא. וכן ראינו לרבותינו הראשונים שבכמה דברים תקנו ברוח מבינתם שפחות מכן עשרים אין מעשיו כלום מטעם האמור שאין דעתו מיושבת כל צרכה (עי' בס' התקנות). ועי' תשב"ץ (ח"ג סי' רנ"ח) שכתב שפחות מכן עשרים שעקר דירתו ממקום שקרקעותיו שם ומכרו, ממכרו מכר. ונתן טעם לדבר, שהואיל וכל עיקר אין מכירתו מכירה משום שלא נתישבה דעתו עליו וימכר בזול, ואם עקר דירתו ומטעם זה מוכר קרקעותיו אין שייך טעם זה, שהרי רואים אנו שמוכר בכדי שלא יהיו קרקעותיו מופקדים ומעשיו מוכיחים שבישוב הדעת ובכדי להצילם. שלא יתא הכל הפקר עושה כן, וע"כ מכירתו מכירה עיי"ש. ועי' בס' הרב "פעמוני זהב" דף קל"ו שסיים בזה בשם הרב מוהר"א קוריאנו זל"ה שהסכימו חכמי המערב לפסק זה ואעפ"י שלא נזכר הילוק זה בדברי מר"ן הרי כתוב בהקדמת הספר שלא בא ליד מר"ן וכר' עיי"ש. הרי בפירוש שגם טעם השני של ישוב הדעת עיקר להלכה ושני הטעמים קשורים ותלויים זה בזה כמש"כ בלשונו "משום שלא נתישבה דעתו וימכר בזול". ולפ"ז אין שום הוכחה מדברי הסמ"ע לדחות טעם הב' וכמש"כ לעיל.

מסקנא דמלתא. הגיל הראוי לקבע לגבחרים למוסדות הצבור הוא עשרים שנה שלמות וכמש"כ מע"כ הרב משפטי עוזיאל ונקטינן כותי' ומטעמי' ולא כמו שכ' להכריע הרב י. פילץ כותי' ולא מטעמי'.